

مدل تدوین خط‌مشی‌های محیط‌زیستی در راستای تحقق توسعه پایدار

علیرضا پیلتن^۱، علی حمیدی زاده^{۲*}، سیروس کراهی مقدم^۳، وحید چناری^۱

۱- گروه مدیریت دولتی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران

۲- گروه مدیریت، دانشکده‌گان فارابی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

۳- گروه مدیریت دولتی، واحد مسجدسلیمان، دانشگاه آزاد اسلامی، مسجدسلیمان، ایران

نوع مقاله:	چکیده
پژوهشی	مقدمه: کاهش کیفیت محیط‌زیست، سبب افزایش نگرانی‌های عمومی در مورد مسائل محیط‌زیستی شده است. در این راستا، یکی از چالش‌های بزرگ برای سیاست‌گذاران در قرن بیست و یکم، حتی در سبزترین کشورها، شناخت دقیق علل کم اثر شدن یا شکست سیاست‌های محیط‌زیستی برای رویارویی با این مشکلات است. طبق شاخص عملکرد محیط‌زیست جهانی در سال ۲۰۲۲، کشور ایران در بین ۱۸۰ کشور، رتبه ۱۳۳ را اتخاذ کرده که در جایگاه مناسب جهانی قرار نداشته و با بحران‌های متعدد محیط‌زیستی از جمله تغییر کاربری اکوسیستم‌ها، نابودی تنوع‌زیستی، افزایش ریزگردها، خشک شدن تالاب‌ها و دریاچه‌ها، کاهش منابع آبی، فرونشست زمین و آلودگی هوا و خاک مواجه است. به نظر می‌رسد ضعف برنامه‌های توسعه، سیاست‌های کلی محیط‌زیست، به‌روز نبودن قوانین و مقررات محیط‌زیستی و عدم هماهنگی و همکاری کافی ارگان‌ها و سازمان‌ها، اهمیت خط‌مشی‌گذاری محیط‌زیستی جهت حل این بحران‌های روزافزون دو چندان می‌شود. بدین منظور پژوهش حاضر با توجه به اهمیت مرحله تدوین در فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی، در نظر دارد مدلی جهت تدوین خط‌مشی‌های محیط‌زیستی کشور به منظور حل معضلات محیط‌زیستی و کاهش آلودگی‌های محیطی کشور پیشنهاد و ارائه دهد.
تاریخچه مقاله:	مواد و روش‌ها: رویکرد این پژوهش، کیفی، روش گردآوری داده‌ها، کتابخانه‌ای و میدانی و ابزار گردآوری داده‌ها، فیش‌برداری و مصاحبه با خبرگان است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، از راهبرد تحلیل مضمون به عنوان یکی از راهبردهای پژوهش کیفی استفاده شد. کدگذاری و فرایند تحلیل مضمون پژوهش حاضر بر اساس روش براون و کلارک که فرایند گام به گام و جامعی جهت تحلیل مضمون است، صورت گرفت. مطابق روش نمونه‌گیری هدفمند، مصاحبه با ۱۳ خبره شامل اساتید دانشگاه، پژوهشگران محیط‌زیست، مدیران سازمان حفاظت محیط‌زیست و مدیران مرتبط با حوزه خط‌مشی‌گذاری محیط‌زیست انجام شد. ملاک پایان مصاحبه‌ها، اشباع مضمونی بود. به منظور بررسی قابلیت اعتماد یا پایایی، کدگذاری مصاحبه‌های صورت گرفته از شاخص پایایی بازآزمون (Test-Retest) استفاده شده است. در پایایی بازآزمون از میان مصاحبه‌های صورت گرفته، چند مصاحبه به صورت نمونه انتخاب و کدهای مشخص شده در دو فاصله زمانی باهم مقایسه شدند.
کلمات کلیدی:	نتایج: نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که مدل تدوین خط‌مشی‌های محیط‌زیستی در راستای تحقق توسعه پایدار شامل هشت مضمون اصلی است. این مضامین عبارتند از عوامل اقتصادی، عوامل اجتماعی،

عوامل محیط‌زیستی، عوامل سیاسی، الزامات حقوقی، ظرفیت نهادی، بازیگران مؤثر در تدوین خط‌مشی‌های محیط‌زیستی و فرایند تدوین خط‌مشی‌های محیط‌زیستی. هر یک از این مضامین نقش مهمی در توسعه خط‌مشی ایفا می‌کنند. تلاش برای حل مسائل محیط‌زیستی بدون یک رویکرد جمعی نسبت به این مضامین، احتمالاً ناکارآمد خواهد بود. رویکرد تکه‌تکه برای پیاده‌سازی هر یک از این مضامین می‌تواند منجر به اختلال در توسعه و آسیب جدی به منابع محیط‌زیستی شود. نتایج تأکید می‌کند که برای پاسخگویی مؤثر به چالش‌های محیط‌زیستی و حرکت به سمت توسعه پایدار، نیاز به یک رویکرد جامع است که تمام این عوامل را مد نظر قرار دهد.

بحث: برای مقابله مؤثر با بحران‌های محیط‌زیستی، باید یک رویکرد کل‌نگرانه در تدوین خط‌مشی‌های محیط‌زیستی اتخاذ شود. باید عوامل اجتماعی، سیاسی، حقوقی و نهادی به دقت مد نظر قرار گیرند تا از چالش‌ها و پیچیدگی‌های جدی جلوگیری شود. مشارکت فعال سازمان‌های اجتماعی، سازمان‌های غیردولتی، شهروندان و بهره‌برداران محلی در تدوین خط‌مشی‌های محیط‌زیستی می‌تواند نقش مهمی در حل مشکلات محیط‌زیستی ایفا کند. این امر نیازمند نه تنها بازسازی ساختارهای نهادی برای تقویت حاکمیت محیط‌زیستی است، بلکه نیازمند بازبینی در نظام حقوقی موجود برای اطمینان از مناسب بودن آن برای تدوین خط‌مشی‌هاست. همچنین ترکیب سیاست‌های پایین به بالا و بالا به پایین برای بهبود شاخص‌های عملکرد محیط‌زیستی الزامی است. فرصت‌های پایین به بالا از جوامع محلی و جامعه مدنی، همراه با مشارکت بالا به پایین از قوه مقننه، اجرایی و قضائیه، برای شکل‌گیری سیاست‌های مؤثر حیاتی هستند.

کشور است. با توجه به این شرایط، برای برقراری پایداری محیط‌زیستی در کشور باید برنامه‌ریزی ویژه‌ای انجام شود. توجه به منابع محیطی به عنوان بستر توسعه پایدار از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. توسعه‌ای پایدار و از ثبات لازم برخوردار خواهد بود که بتواند با حفاظت محیط‌زیست، رشد اقتصادی کشور را به گونه‌ای تضمین کند که ضمن افزایش رفاه نسل حاضر، منابع لازم را برای تأمین رفاه نسل‌های آتی باقی بگذارد (Kolahi & AzimiSegin, 2023). نظر به اهمیت توسعه پایدار، به صورت صریح و ضمنی مورد پذیرش قانون‌گذار قرار گرفته و به صورت نسبی در قوانین و مقررات آمده است. از جمله در اصل (۵۰) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مفهوم توسعه پایدار و حق بر توسعه و حق نسل‌های امروز و آینده در بهره‌برداری و بهره‌مندی از محیط زیست به رسمیت شناخته شده است. در بند (د) سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم‌انداز با عنوان "آمایش سرزمین، امور محیط‌زیستی و توسعه پایدار" دو بند مهم (۴۳ و ۴۴) دائر بر شناسائی صریح توسعه پایدار آمده است (Ramezani Ghavani Abadi & Shafighfard, 2016). همچنین در ماده (۳۸) قانون برنامه ششم توسعه

مقدمه

محیط‌زیست ایران در سال‌های اخیر با چالش‌ها و مشکلات زیادی روبه‌رو است. کمبود آب، کاهش آب سفره‌های زیرزمینی و تالاب‌ها، نابودی اکوسیستم‌های جنگلی و مرتعی، فرسایش خاک، افزایش بیابان‌زایی، پدیداری فروچاله‌ها، حیات‌وحش در معرض خطر، ناپدید شدن رودخانه‌ها و دریاچه‌های فصلی و پدیده ریزگردها به تنزل کیفیت زندگی و رفاه عمومی انجامیده است (Foumani et al., 2021; Tamassoki et al., 2021;) (Tamassoki & Kolahi, 2023; Kermani et al., 2023). از سوی دیگر، مطابق شاخص عملکرد محیط‌زیست^۱ سال ۲۰۲۲، در آن ۳۲ شاخص در ۱۱ زمینه مرتبط محیطی همچون منابع آب، آلودگی هوا، تنوع‌زیستی و تغییر اقلیم پایش می‌شوند، جمهوری اسلامی ایران در میان ۱۸۰ کشور جهان در رده ۱۳۳ قرار دارد (EPI, 2022). این رتبه بسیار پایین، حاکی از شرایط بحرانی محیط‌زیست در

^۱Environmental Performance Index

مشکلات یا جلوگیری از آن‌ها متمرکز شود (Mianabadi *et al.*, 2022). خط‌مشی‌گذاری اساساً یک مقوله مسأله‌محور است، یعنی یک رشته کاملاً هدفمند که هدف در آن حل مسأله است (Howlett, 2019). Shafritz (۲۰۰۸) از صاحب‌نظران، خط‌مشی‌ها را در قالب هشت طبقه متناسب با محتوای مسائل‌شان تقسیم‌بندی نموده است. یکی از انواع خط‌مشی‌هایی که وی معرفی کرده "خط‌مشی‌های محیط‌زیستی" است. همان‌طور که مشخص است در این‌که مسائل محیط‌زیستی از انواع بسیار مهم و بارز مسائل عمومی دولت‌ها هستند تردیدی وجود ندارد. روند دامن‌گستر و روزافزون تخریب محیط‌زیست و کمیابی منابع محیط‌زیستی در سطح کره زمین، سبب شده است تا بسیاری از دولت‌ها، موضوع سیاست‌گذاری محیط‌زیست را در کانون توجه خود قرار دهند (Pourasghar, 2019).

از این‌رو، فرایند سیاست‌گذاری محیط‌زیستی، از سوی بسیاری دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی به عنوان ابزار مهمی در مدیریت محیط‌زیست تلقی و از آن استقبال شده است (Amini *et al.*, 2023). خط‌مشی‌گذاری عمومی حکومت‌ها در حوزه محیط‌زیست، در واقع مجموعه اقدامات سیاستی و بالادستی در حوزه‌های تقنینی، اجرایی و قضایی است که با هدف حفاظت و بهره‌برداری از محیط‌زیست و با رعایت اصل توسعه پایدار صورت می‌گیرد (Rezvanifar, 2014). به هر حال، فرایند تدوین خط‌مشی‌های محیط‌زیستی دارای سه مرحله بوده که شامل "مسأله‌شناسی محیط‌زیستی"، "راه‌حل‌های محیط‌زیستی" یا همان گزینه‌های ممکن برای حل مسأله شناسایی شده و نهایتاً "تصمیم‌گیری محیط‌زیستی" که ناظر به انتخاب راه‌حل مورد نظر به عنوان "خط‌مشی" یا "سیاست" عمومی است (Birkland, 2019).

در زمینه تدوین خط‌مشی‌های محیط‌زیستی، به طور مستقیم تحقیقات اندکی در ادبیات جهانی یافت می‌شود که البته هیچ کدام از مطالعات مرتبطی که در ایران انجام شدند، به دنبال طراحی مدل تدوین خط‌مشی‌های محیط‌زیستی و عوامل تأثیرگذار بر آن نبوده‌اند. مثلاً یافته‌های پژوهش Mamivand و همکاران (۲۰۱۸) حاکی از آن است که یک اجرای موفق خط‌مشی محیط‌زیستی مبتنی بر تدوینی فکورانه بر پایه هماهنگی و همسویی

(۱۳۹۶-۱۴۰۰)، قانون‌گذار دولت را مکلف کرده در راستای حفاظت از محیط‌زیست جهت دست‌یابی به توسعه پایدار اقداماتی را جهت حفاظت از محیط‌زیست انجام دهد.

محیط‌زیست، قربانی منافع زودگذر اقتصادی در کشورهای در حال توسعه از جمله ایران شده است. اولویت مسائل اقتصادی به مسائل محیط‌زیستی، به عللی از جمله وابستگی شدید اقتصاد به نفت، برخورد شدیداً انفعالی با مقوله محیط‌زیست، فقر فرهنگی- اقتصادی جامعه و مسؤولان، موجب تبدیل ایران به پایگاه منابع آلاینده و دست دوم کشورهای توسعه یافته (مثل صنایع پتروشیمی و سیمان) شده است (Ravanbakhsh, 2013; Mianabadi *et al.*, 2023). از آن‌جائی‌که منابع طبیعی و محیط‌زیست تنها متعلق به نسل‌های امروز نیست و آیندگان نیز از آن سهمی دارند، خط‌مشی جامع و مستقل حفاظت محیط‌زیست و همین‌طور برنامه ملی توسعه پایدار که راهبردهای کلی حفاظت از محیط‌زیست، بهره‌برداری پایدار از منابع طبیعی و شیوه هم‌ساز کردن جریان توسعه اقتصادی و اجتماعی با حفظ محیط‌زیست برای نسل‌های آینده را برای همه بخش‌ها مشخص کند، برای ایران الزامی است (Kolahi *et al.*, 2024).

نظر به بحران‌های محیط‌زیستی حال حاضر در کشور که مانع اساسی در جهت تحقق توسعه پایدار است به نظر می‌رسد به علت ضعف برنامه‌های توسعه، سیاست‌های کلی محیط‌زیست و یا سند چشم‌انداز ۲۰ ساله و همچنین عملکرد ضعیف خط‌مشی‌گذاران کشور در جهت رفع این بحران‌ها، اهمیت خط‌مشی‌گذاری محیط‌زیستی از طریق شناخت مشکلات محیط‌زیستی و ارائه راه‌حل‌هایی مبتنی بر واقعیات محیط‌زیستی دوچندان می‌شود (Rezvanifar, 2014). اگر سیاست‌گذاران در تلاش خود برای بهره‌گیری از راه‌حل‌های نو برای رفع این مشکلات با شکست مواجه شوند، دستیابی به اهداف ملی راهبردی ناممکن خواهد شد. خط‌مشی‌گذاران معمولاً این برداشت را دارند که اگر قانونی اجرا نمی‌شود، تقصیر بر عهده مجریان است. اما بسیاری از مسائل مربوط به ساماندهی و اجرای خط‌مشی‌ها، در زمان تدوین شکل می‌گیرد و شروع می‌شود (Pirali Zefrehei *et al.*, 2022).

خط‌مشی‌گذاری، فرایند تصمیم‌گیری در مورد اولویت‌ها و اهداف است که باید بر بهترین راه‌حل‌ها برای حل

مواد و روش‌ها

این پژوهش از نظر هدف، اکتشافی و از نظر روش پژوهش، کیفی و مبتنی بر پارادایم تفسیری، با رویکرد استقرایی است. در پژوهش‌های کیفی، پدیده‌ها در بستر واقعی خود مورد بررسی قرار می‌گیرند و تلاش می‌شود آن‌ها را بر حسب معانی که به افراد می‌دهند درک یا تفسیر کنند. روش گردآوری داده‌ها، کتابخانه‌ای و میدانی و ابزار گردآوری داده‌ها باتوجه مراحل تحقیق، فیش‌برداری و مصاحبه است. ابتدا با مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای و جستجوی عمیق در پایگاه‌های پژوهشی، ادبیات و پیشینه پژوهش مورد مطالعه قرار گرفت و سپس مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با خبرگان انجام شد. سوالات مصاحبه با توجه به هدف تحقیق و براساس مرور ادبیات تحقیق، طرح و بر ابعاد و مؤلفه‌های مؤثر بر تدوین خط‌مشی‌های محیط‌زیستی متمرکز بود. برای ثبت مصاحبه‌ها، از نکته‌برداری و ضبط صدا به صورت هم‌زمان استفاده شد. بلافاصله بعد از اتمام هر مصاحبه ثبت آن‌ها انجام و برای اطمینان از صحت انتقال اطلاعات، با مرور چند باره گفتگوها، تحلیل و بررسی دقیق‌تری نسبت به دیدگاه‌های طرح شده انجام شد. داده‌های جمع‌آوری شده از مصاحبه‌ها به صورت مکتوب، پیاده‌سازی و با تجزیه و تحلیل خط به خط و پاراگراف به پاراگراف، کدهای اولیه به صورت دستی شناسایی شدند و سپس نسبت به طبقه‌بندی مضامین و ایجاد شبکه مضامین اقدام شد.

روش نمونه‌گیری پژوهش، نمونه‌گیری هدفمند است. در این روش، چون هدف سنجش دیدگاه افراد خبره است، نخست ملاک‌هایی برای خبرگان تعیین می‌شود. سپس بر اساس همین ملاک‌ها به شناسایی و برقراری ارتباط با خبرگان پرداخته می‌شود. معیار انتخاب مصاحب شونده‌ها شامل برخورداری از دانش و تخصص کافی در زمینه محیط‌زیست و خط‌مشی‌گذاری، دارا بودن تجربه و سابقه کاری کافی در حوزه مسایل مربوط به محیط‌زیست، و در نهایت، داشتن مدرک تحصیلی مرتبط با موضوعات محیط‌زیستی بود.

براساس روش نمونه‌گیری هدفمند، مصاحبه با ۱۳ نفر از خبرگان که از بین اساتید دانشگاه و پژوهشگران محیط‌زیست، مدیران سازمان حفاظت محیط‌زیست،

نهادهای و ارزشی است که در آن توسعه دانش محیط‌زیستی با استراتژی مدیریت سبز و قوانین مؤثر، موجب اعتلای فرهنگ محیط‌زیستی می‌شود. همچنین طبق نتایج پژوهش Jahanishakib و همکاران (۲۰۲۰)، مهم‌ترین پیشران‌ها در اثرات مستقیم و غیرمستقیم و اثرات احتمالی که با توجه به آن‌ها تحولات آینده کنترل می‌شود، پنج مورد بودند. این پیشران‌ها به ترتیب اهمیت عبارتند از ایجاد ضمانت اجرایی قوانین مربوطه، همکاری‌های بین دستگاهی، گردش آزاد اطلاعات، تغییر نگرش تصمیم‌گیران و جای‌گیری درست سازمان محیط‌زیست در تصمیم‌گیری‌ها (Kolahi, 2020). دو ساختار مدیریتی جداگانه برای امور منابع طبیعی و مسائل محیط‌زیست پیشنهاد می‌دهد که اولی به عنوان "وزارت زیستگاه‌ها" زیر نظر قوه مجریه و دومی به عنوان "سازمان پایش محیط‌زیست" زیر نظر قوه مقننه است. به هر حال، تشتت، پراکندگی و عدم انسجام قوانین محیط‌زیستی، عدم کفایت جرائم و عدم تناسب مجازات‌ها با جرائم ارتكابی هم در زمره عمده‌ترین ضعف‌های حقوق ماهوی ایران در قبال جرائم محیط‌زیستی به شمار می‌آمده‌اند (Pourbafrani & Hemati, 2016). به همین دلیل، بیان شده است که سه زیر معیار "قرار گرفتن مسائل محیط‌زیست در اولویت نمایندگان به ویژه فراقسیون محیط‌زیست و کمیسیون کشاورزی مجلس شورای اسلامی"، "حمایت مجامع تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری کشور از جایگاه منابع طبیعی و محیط‌زیست" و "توسعه دیپلماسی محیط‌زیستی"، به ترتیب بیشترین تأثیر را در تدوین خط‌مشی محیط‌زیستی خواهند داشت (Matoufi & Dankoub, 2017).

بنابراین نظر به اهمیت و ضرورت مرحله تدوین در فرایند خط‌مشی‌گذاری محیط‌زیستی و فقدان آن در مطالعات پیشین و همچنین تأکید پژوهش‌های قبلی صورت گرفته بر دستورکارگذاری، اجرای خط‌مشی‌گذاری محیط‌زیستی و چالش‌های سیاست‌گذاری محیط‌زیستی، پژوهش حاضر درصدد است ضمن شناسایی عوامل مؤثر بر تدوین خط‌مشی‌های محیط‌زیستی در راستای تحقق توسعه پایدار، مدلی مرتبط، طراحی و ارائه نماید. یافته‌های این پژوهش، افق سیاست‌گذاری را تسهیل می‌کند.

ادامه می‌یابد. از این‌رو، پژوهشگران تا جایی به جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها پرداختند که از داده‌ها، اطلاعات جدید چندانی کسب نشد.

مدیران و کارشناسان مرتبط با حوزه محیط‌زیست و خط‌مشی‌گذاری محیط‌زیست انتخاب شده بودند، ترتیب داده شد (جدول ۱). ملاک پایان مصاحبه‌ها، اشباع مضمونی یا نظری بود. در پژوهش‌های کیفی از جمله تحلیل مضمون، جمع‌آوری داده‌ها تا مرحله اشباع نظری

جدول ۱- اطلاعات جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان تحقیق

ردیف	تحصیلات	رشته تحصیلی	سمت	کد
۱	دکتری	مدیریت محیط‌زیست	رئیس گروه توسعه پایدار، امور برنامه‌ریزی، نظارت و آمایش سرزمین سازمان برنامه و بودجه کشور	PA
۲	دکتری	برنامه‌ریزی محیط‌زیست	معاون پژوهشی پژوهشکده محیط‌زیست و توسعه پایدار سازمان حفاظت محیط‌زیست	PB
۳	دکتری	مدیریت محیط‌زیست	رئیس مرکز هوا و تغییر اقلیم سازمان حفاظت محیط‌زیست کشور	PC
۴	کارشناسی ارشد	علوم و مهندسی محیط‌زیست	دبیر کارگروه تنوع‌زیستی کمیته محیط‌زیست مجمع تشخیص مصلحت نظام	PD
۵	دکتری	حقوق محیط‌زیست	رئیس کمیته محیط‌زیست مجمع تشخیص مصلحت نظام، معاون سابق پارلمانی سازمان حفاظت محیط‌زیست کشور و مدیر عامل شرکت مادر تخصصی خدمات کشاورزی وزارت جهاد کشاورزی	PF
۶	دکتری	میکروبی شناسی	مشاور رئیس کمیسیون محیط‌زیست مجلس شورای اسلامی	PG
۷	کارشناسی ارشد	مهندسی محیط‌زیست	مدیر کل دفتر اقتصاد و فناوری محیط‌زیست سازمان محیط‌زیست کشور	PH
۸	دکتری	مهندسی کشاورزی ترویج و آموزش	رئیس کارگروه مشارکت و آموزش کمیته کشاورزی و محیط‌زیست و آب مجمع تشخیص مصلحت نظام و مشاور عالی شرکت مادر تخصصی خدمات کشاورزی وزارت جهاد کشاورزی	PI
۹	دکتری	حقوق محیط‌زیست	مدیر گروه حسابرسی محیط‌زیست و توسعه پایدار دیوان محاسبات کشور	PJ
۱۰	دکتری	محیط‌زیست گرایش تنوع‌زیستی	مدیر پایش و نظارت صندوق ملی محیط‌زیست	PK
۱۱	دکتری	حقوق عمومی گرایش محیط‌زیست	استادیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه مازندران و پژوهشگر حوزه حقوق محیط‌زیست	PL
۱۲	دکتری	جامعه‌شناسی محیط‌زیست	استادیار دانشکده منابع طبیعی و محیط‌زیست و پژوهشگر آب و محیط‌زیست دانشگاه فردوسی مشهد	PM
۱۳	دکتری	مدیریت محیط‌زیست	معاون مدیر کل حقوقی و امور مجلس سازمان حفاظت محیط‌زیست و پژوهشگر پژوهشکده محیط‌زیست و توسعه پایدار سازمان حفاظت محیط‌زیست	PN

سپس در مرحله آخر مضامین فرعی با هم ادغام و تعداد ۸ مضمون اصلی که همان متغیرها و مولفه‌های مؤثر بر تدوین خط‌مشی‌های محیط‌زیستی در راستای تحقق توسعه پایدار می‌باشند شناسایی شدند.

به منظور بررسی قابلیت اعتماد یا پایایی کدگذاری مصاحبه‌های صورت گرفته، از شاخص پایایی بازآزمون (Test-Retest) استفاده شده است. در پایایی بازآزمون، از میان مصاحبه‌های صورت گرفته، چند مصاحبه نمونه انتخاب شده و کدهای مشخص شده در دو فاصله زمانی باهم مقایسه می‌شوند. بدین صورت که کدهایی که در دو فاصله زمانی، همگن و مشابه بودند به عنوان توافق و کدهای غیرهمگن و غیرمشابه، به عنوان کدهای غیرتوافق مشخص می‌شوند. در این روش، تعداد سه مصاحبه به عنوان نمونه انتخاب و با فاصله زمانی چهارده روز، مجدداً کدگذاری و نتایج در جدول ۲ ارائه شده‌اند. با توجه به اینکه میزان پایایی بازآزمون، ۸۱ درصد بوده و این مقدار بنا به نظر Lowndale (۲۰۰۱)، وقتی بیشتر از ۶۰ درصد است، می‌توان پایایی نتایج حاصل از کدگذاری مصاحبه‌ها را در سطح زیادی دانست. پس قابلیت اعتماد کدگذاری‌ها تأیید می‌شود.

$$\text{درصد پایایی} = \frac{\text{تعداد توافقات} \times 2}{\text{تعداد کل کدها}} \times 100$$

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، از راهبرد تحلیل مضمون به عنوان یکی از راهبردهای پژوهش کیفی استفاده شد. زیرا پژوهشگران به دنبال یافتن مطالب مرتبط در مورد دیدگاه‌ها، عقاید و ارزش‌های افراد از مجموعه داده‌های کیفی مانند رونوشتی از مصاحبه‌هاست (Kiger & Varpio, 2020). تحلیل مضمون، روشی کیفی، منعطف و مرحله به مرحله بوده و چارچوب منظمی برای تحلیل داده‌های متنی ارائه می‌کند (Nowell et al., 2017). مضمون یا تم بیانگر چیز مهمی در داده‌ها در رابطه با سوالات تحقیق است و تا حدی معنی و مفهوم الگوی موجود در مجموعه‌ای از داده‌ها را نشان می‌دهد. متداول‌ترین روش برای ارائه گزارش یافته‌های تحلیل مضمون، توصیف و بحث در ارتباط با هریک از مضامین فراگیر و اشاره به نمونه‌ای از داده‌ها و استفاده از نقل‌قول‌های مستقیم به منظور فهم بهتر مضامین برای خوانندگان است (King, 2012). در اجرای فرایند تحلیل مضمون، ۳۵۰ کد از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته، استخراج و سپس با حذف، تغییر، ادغام و اصلاح کدهای اولیه و در حین مطابقت با مبانی نظری، در نهایت مضامین پایه شناسایی شدند. سپس سعی شد از ۱۰۵ مضمون پایه شناسایی شده، مضامینی که هم‌سنخ و هم راستا هستند در طبقه‌بندی کلی‌تر به نام مضامین فرعی دسته‌بندی شوند. در همین رابطه و با بهره‌گیری از نظرات خبرگان، تعداد ۳۷ مضمون یا تم فرعی شناسایی شدند.

جدول ۲- محاسبه پایایی باز آزمون

ردیف	کد مصاحبه	تعداد کل داده‌ها	تعداد توافقات	تعداد غیر توافقات	پایایی بازآزمون‌ها (درصد)
۱	PA	۵۰	۲۲	۶	۸۸
۲	PG	۴۵	۱۷	۹	۷۵
۳	PN	۴۹	۲۰	۹	۸۱
کل		۱۴۴	۵۹	۲۴	۸۱

نتایج

شده‌اند. در نهایت، مدل تدوین خط‌مشی‌های محیط‌زیستی در راستای تحقق توسعه پایدار در شکل ۱ ارائه شده است.

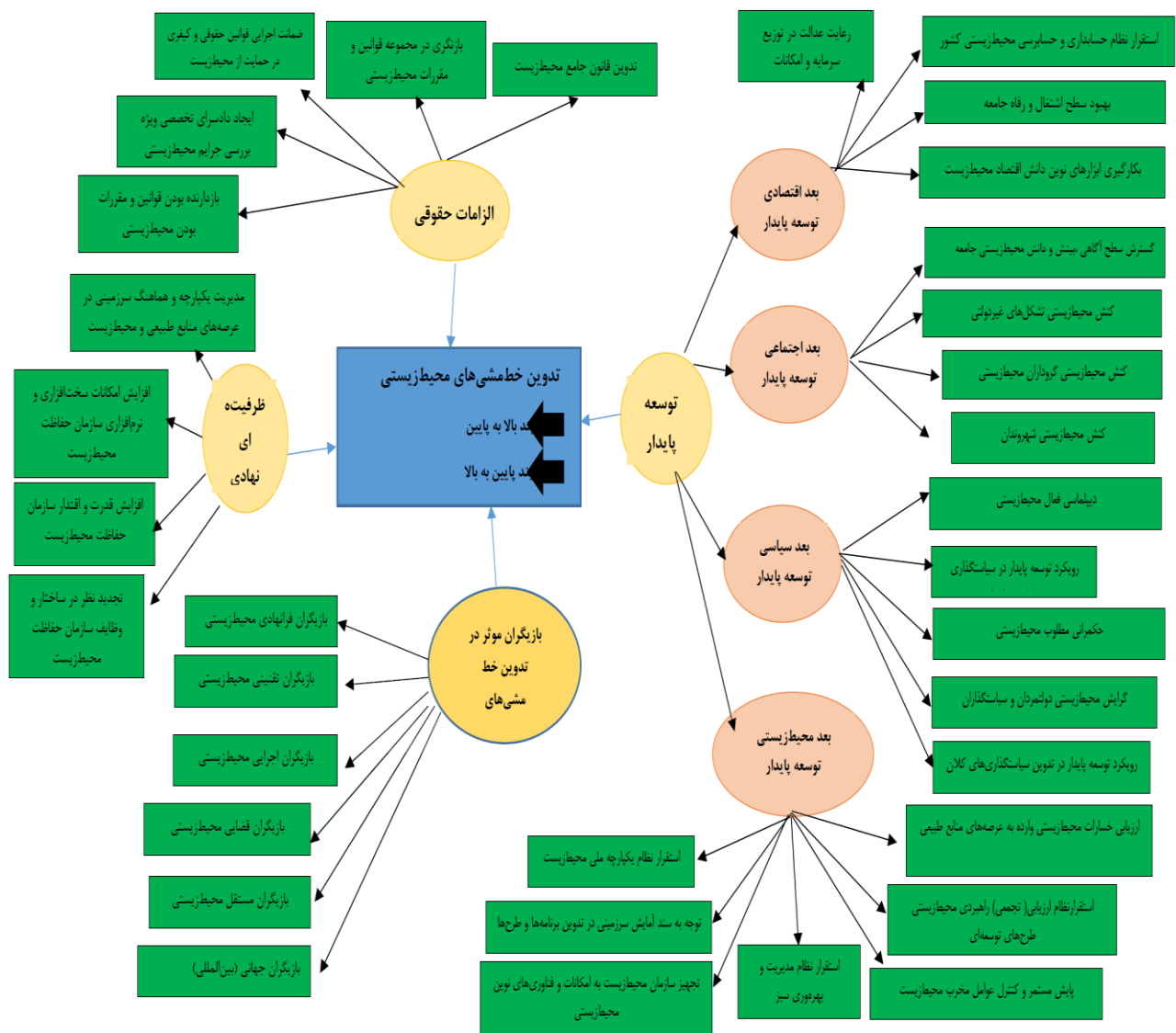
نمونه‌ای از روند صورت گرفته در این فرآیند، در جدول ۳ و مضامین اصلی و فرعی پژوهش در جدول ۴ نمایش داده

جدول ۳- نمونه‌ای از شناسایی مضمون اصلی حاصل از فرایند تحلیل مضمون

شماره مصاحبه	کدهای استخراج شده از مصاحبه	تم فرعی	تم اصلی
PA1, PA2, PK32, PH14	کاهش فقر و نابرابری		
PD10, PH2, PK24, PD17, PD18	افزایش رفاه جامعه	بهبود سطح اشتغال و رفاه جامعه	
PH5, PJ43, PD36	رشد اقتصادی و اشتغال جوامع محلی و روستایی		
PA3, PA4, PA5, PC3	عدالت اجتماعی	رعایت عدالت در توزیع سرمایه و امکانات	
PM12, PN3	توزیع عادلانه در آمد و امکانات		
PB44, PB45	انگیزه‌های اقتصادی جهت حفاظت از محیط‌زیست		
PA11, PA14, PB52, PC11, PC13, PH24, PC21, PF26, PH3, PK10, PL6, PM3	توجه به اقتصاد سبز و کم کربن		
PA24	توجه به اکوتوریسم بین‌المللی	به‌کارگیری ابزارهای نوین دانش اقتصاد محیط‌زیست	عوامل اقتصادی
PI9, PJ46, PJ49, PK26	اعمال مالیات‌های سبز/عوارض آلاینده‌گی		
PA43, PI43, PL60	مجاز قابل مبادله آلاینده‌گی و محاسبه هزینه پنهان تخریب محیط‌زیست محاسبه هزینه‌های تخریب محیط‌زیست در حساب‌های ملی		
PJ33, PM11, PN14, PN18			
PB22	به‌کارگیری سیستم‌های حسابداری محیط‌زیست	استقرار نظام حسابداری و حسابرسی محیط‌زیستی کشور	
Ph25	تدوین استاندارد حسابداری محیط‌زیستی توسط مراجع صلاحیت‌دار		

جدول ۴- مضامین اصلی و فرعی پژوهش

مضامین اصلی	مضامین فرعی
عوامل اجتماعی	گسترش سطح آگاهی، بینش و دانش محیط‌زیستی جامعه
	کنش محیط‌زیستی تشکل‌های غیردولتی
	کنش محیط‌زیستی گروه‌داران محیط‌زیستی
عوامل سیاسی	کنش محیط‌زیستی شهروندان
	دیپلماسی فعال محیط‌زیستی
	رویکرد توسعه پایدار در سیاست‌گذاری دستگاه‌های اجرایی
عوامل محیط‌زیستی	حکمرانی مطلوب محیط‌زیستی
	گرایش محیط‌زیستی دولتمردان و سیاست‌گذاران
	رویکرد توسعه پایدار در تدوین سیاست‌گذاری‌های کلان
	ارزیابی خسارات محیط‌زیستی وارده به عرصه‌های منابع طبیعی
	استقرار نظام ارزیابی (تجمعی) راهبردی محیط‌زیستی طرح‌های توسعه
	استقرار نظام مدیریت و بهره‌وری سبز
	استقرار نظام یکپارچه ملی محیط‌زیست
عوامل اقتصادی	پایش مستمر و کنترل عوامل مخرب محیط‌زیست
	توجه به سند آمایش سرزمینی در تدوین برنامه‌ها و طرح‌ها
	تجهیز سازمان حفاظت محیط‌زیست به امکانات و فناوری‌های نوین محیط‌زیستی
	بهبود سطح اشتغال و رفاه جامعه
	رعایت عدالت در توزیع سرمایه و امکانات
الزامات حقوقی	به‌کارگیری ابزارهای نوین دانش اقتصاد محیط‌زیست
	استقرار نظام حسابداری و حسابرسی محیط‌زیستی کشور
	تدوین قانون جامع محیط‌زیست
	بازنگری در مجموعه قوانین و مقررات محیط‌زیستی
ظرفیت‌های نهادی	ضمانت اجرایی قوانین حقوقی و کیفری در حمایت از محیط‌زیست
	ایجاد دادرسی تخصصی ویژه بررسی جرایم محیط‌زیستی
	بازدارنده بودن قوانین و مقررات محیط‌زیستی
	مدیریت یکپارچه و هماهنگ سرزمینی در عرصه‌های منابع طبیعی و محیط‌زیست
بازیگران مؤثر در تدوین خط‌مشی‌های محیط‌زیستی	بهبود سطح امکانات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری سازمان محیط‌زیست
	افزایش قدرت و اقتدار سازمان محیط‌زیست
	تجدیدنظر در ساختار و وظایف سازمان محیط‌زیست
	بازیگران جهانی (بین‌المللی) محیط‌زیستی
	بازیگران فرانهادی محیط‌زیستی
	بازیگران تقنینی محیط‌زیستی
	بازیگران اجرایی محیط‌زیستی
بازیگران قضایی محیط‌زیستی	
فرایند تدوین خط‌مشی‌های محیط‌زیستی	بازیگران مستقل محیط‌زیستی
	فرایند پایین به بالا
	فرایند بالا به پایین

شکل ۱- مدل پژوهش

بحث

مضمون اصلی عوامل اجتماعی: با ورود مسائل و مشکلات محیط‌زیستی به عرصه مباحث اجتماعی و جلب توجه افکار عمومی نسبت به آن‌ها در کشورهای توسعه یافته، زمینه لازم برای حمایت عمومی و همگانی جهت مقابله با این مشکلات فراهم شده است (Ghoochani et al., 2023; Kolahi et al., 2023). اما در کشور ایران که با بحران‌های متعدد محیط‌زیستی مواجه است متأسفانه عموم مردم، علی‌رغم وقف بودن به اهمیت مسایل منابع

طبیعی و محیط‌زیست Kahrobaei و همکاران (۲۰۲۲) و Abadi و Kolahi (۲۰۲۲)، مشارکت فعالی چه در مرحله اجرا و چه در مرحله تدوین خط‌مشی‌های محیط‌زیستی ندارند (Khashtabeh et al., 2021; Paieste et al., 2022). یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که گسترش سطح آگاهی، بینش و دانش محیط‌زیستی جامعه و کنش جمعی کلیه گروه‌داران^۱ محیط‌زیستی Kolahi

^۱ Stakeholders

توسعه پایدار، مستلزم حفاظت و بهبود منابع محیط‌زیستی مثل آب، هوا، جنگل‌ها، خاک و تنوع ژنتیکی است. در این بین، سیاست‌ها و برنامه‌هایی لازم هست که ضمن رعایت ملاحظات محیط‌زیستی، اطمینان حاصل شود که برنامه‌های مذکور در تأمین نیازهای نسل کنونی عمل نموده، بدون این‌که خطری متوجه تأمین نیازهای نسل‌های آینده نماید. بنابراین، براساس نتایج پژوهش حاضر، خط‌مشی‌گذاران جهت جلوگیری از تخریب محیط‌زیست ناشی از اجرای طرح‌های توسعه‌ای و اقتصادی، لازم است نسبت به ملاحظات و متغیرهای محیط‌زیستی همچون ارزیابی خسارات محیط‌زیستی وارده به عرصه‌های منابع طبیعی، استقرار نظام ارزیابی (تجمعی)، تدوین راهبردی محیط‌زیستی طرح‌های توسعه، استقرار نظام مدیریت و بهره‌وری سبز، استقرار نظام یکپارچه ملی محیط‌زیست، پایش مستمر و کنترل عوامل مخرب محیط‌زیست و همچنین توجه به سند آمایش سرزمینی در تدوین برنامه‌ها و طرح‌ها، در تدوین خط‌مشی‌های محیط‌زیستی توجه ویژه داشته باشند.

مضمون اصلی الزامات حقوقی: پایش زمینه تدوین کار سیاست‌گذاری عمومی در حوزه محیط‌زیست، تئوریزه کردن حق محیط‌زیستی در نظام حقوقی است. در واقع دستورکار سیاست‌گذاری، زمانی مؤثر است که راه‌حل اندیشیده شده برای یک مشکل عمومی موجود، ردای حقوقی و قانونی به تن کند (Dixon & Landau, 2021). بنابراین، می‌توان گفت تدوین سیاست‌های کلان مانند سیاست‌های محیط‌زیستی از بطن سیاست‌گذاری حقوقی می‌گذرد. از آنجائی‌که در نظام حقوقی ایران، قوانین و مقررات محیط‌زیستی وضع شده از کارایی و اثربخشی لازم جهت مقابله با بحران‌های محیط‌زیستی را ندارند؛ نتایج این پژوهش نشان می‌دهد از طریق ورود حقوق کیفری به مقوله سیاست‌گذاری محیط‌زیستی در نظام حقوقی ایران (با لحاظ شرایط و ویژگی‌های خاص این نظام)، تدوین قانون جامع محیط‌زیست، بازنگری در مجموعه قوانین و مقررات محیط‌زیستی، ضمانت اجرایی قوانین حقوقی و کیفری در حمایت از محیط‌زیست، ایجاد دادسرای تخصصی ویژه بررسی جرایم محیط‌زیستی، بازدارنده بودن قوانین و مقررات محیط‌زیستی و به کارگیری انگاره‌های

(۲۰۲۱)، تأثیر مهمی بر تدوین و حل معضلات محیط‌زیستی خواهد داشت.

مضمون اصلی عوامل اقتصادی: امروزه تأثیر متقابل اقتصاد و محیط‌زیست بر یکدیگر واقعیتی غیرقابل چشم‌پوشی است، به گونه‌ای که هر تصمیم اقتصادی مستقیماً بر محیط‌زیست تأثیر می‌گذارد و سیاست‌های محیط‌زیستی نیز متقابلاً اقتصاد را متأثر می‌سازند (Soleymani et al., 2021). از آنجائی‌که منابع محیط‌زیستی محدود است و از طرف دیگر با گسترش فعالیت‌های تولیدی کیفیت این گونه منابع کاهش خواهد یافت، مطابق نتایج پژوهش ضرورت دارد تا به منظور منطقی نمودن استفاده از منابع محیط‌زیستی جهت حل و یا کاهش بحران‌های محیط‌زیستی، سطح اشتغال و رفاه جامعه بهبود یابد. همچنین دولت نسبت رعایت عدالت در توزیع سرمایه و امکانات، به کارگیری ابزارهای نوین دانش اقتصاد محیط‌زیست و استقرار نظام حسابداری و حسابرسی محیط‌زیستی، اهتمام ویژه داشته باشد.

مضمون اصلی عوامل سیاسی: در سال‌های اخیر، علاوه بر عوامل اقتصادی، به دیگر عوامل تأثیرگذار بر عملکرد محیط‌زیستی از جمله عوامل سیاسی و نهادی توجه روزافزون شده است. طبق این شاخص (EPI, 2024)، بین عملکرد محیط‌زیستی کشورهای مختلف با سطح اقتصادی یکسان، تفاوت‌های فاحشی وجود دارد که بیانگر این موضوع مهم است که عملکرد محیط‌زیستی صرفاً تابع توسعه و رشد اقتصادی نبوده است. بلکه نظام نظارتی و عوامل سیاسی- نهادی، بسیار بر آن تأثیر دارند. مطابق یافته‌های پژوهش جاری، از جمله عوامل مهم سیاسی که می‌تواند بر عملکرد محیط‌زیستی و همچنین فرآیند تدوین سیاست‌گذاری محیط‌زیستی تأثیرگذار باشد می‌توان به دیپلماسی فعال محیط‌زیستی، رویکرد توسعه پایدار در سیاست‌گذاری دستگاه‌های اجرایی، حکمرانی مطلوب محیط‌زیستی، گرایش محیط‌زیستی دولتمردان و سیاست‌گذاران و رویکرد توسعه پایدار در تدوین سیاست‌گذاری‌های کلان اشاره کرد.

مضمون اصلی عوامل محیط‌زیستی: الگوی نامناسب استفاده از سرزمین و تغییرات شدید آن منجر به پیدایش بحران‌های محیط‌زیستی شده است. از طرفی تحقق

جزایی، خود می‌تواند مولود سیاست‌گذاری کلان دولتی در حل مسائل و مشکلات محیط‌زیستی باشد.

مضمون اصلی ظرفیت نهادی: تضمین حفاظت مؤثر و مشارکت در حفاظت محیط‌زیست با توجه به اصل ۵۰ قانون اساسی، مستلزم تحول اساسی در نظام نهادهای حفاظت از محیط‌زیست کشور است. زیرا یکی از مهم‌ترین عناصر لازم برای حفاظت مؤثر از محیط‌زیست، ایجاد نظام اداری کارآمد و مبتنی بر همکاری میان نهادهای در زمینه محیط‌زیست است (Faryadi, 2019). همچنین، طبق بند ۲ سیاست‌های کلی محیط‌زیست و برای نهادینه کردن این سیاست‌ها، باید ساختارهای اداری - اجرایی مناسب برای نهادهای متولی طبیعت شکل گیرد. اکنون بالغ بر ۵۴ نهاد در زمینه امور منابع طبیعی و مسائل محیط‌زیستی کشور، گاهی حتی بدون هماهنگی و اطلاع از یکدیگر، تصمیم‌گیری، سیاست‌گذاری و نهایتاً فعالیت‌های مرتبط را اجرا می‌کنند (Kolahi, 2021). این تفرق نهادها، تفرق ایده‌ها و رویکردها را رقم می‌زند که گاهی ممکن است به تعارضات نهادی ختم شود. بنابراین، جهت جلوگیری از موازی‌کاری‌ها، دوباره‌کاری‌ها، تداخلات و همپوشانی‌ها در طرح‌ریزی‌های کلان و خرد و از طرفی به علت حمایت ضعیف دولتی و نیز انباشت مشکلات واحدهای اقتصادی، حذف خط‌مشی‌های تکراری و شناخت عوامل و ظرفیت‌های ارتقای ساختاری و تسهیل هماهنگی در تدوین خط‌مشی‌های محیط‌زیستی می‌شوند، ضرورت است (Trowbridge, 2022). نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد از طریق مدیریت کل‌نگر^۱ و هماهنگ سرزمینی در عرصه‌های منابع طبیعی و محیط‌زیست، بهبود سطح امکانات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری سازمانی، افزایش قدرت و اقتدار سازمان‌های متولی طبیعت و محیط‌زیست و تجدید نظر در ساختار و وظایف سازمان محیط‌زیست می‌توان به این مهم دست یافت.

مضمون اصلی بازیگران مؤثر در تدوین خط‌مشی‌های محیط‌زیستی: Howlet (۲۰۱۹)، ارکان خط‌مشی‌گذاری عمومی را تحت سه عنوان "گروداران"، "ساختارها و نهادها" و "ایده‌ها و دانش" خط‌مشی‌گذاری عمومی طبقه‌بندی می‌کند. ورود و یا عدم ورود گروداران جدید به عرصه خط‌مشی‌گذاری عمومی در هر کدام از حوزه‌های

محتوایی آن از جمله خط‌مشی‌گذاری محیط‌زیستی شرایط متفاوتی را در روند تدوین خط‌مشی عمومی رقم می‌زند. به هر میزان که زمینه برای حضور گروداران و ایده‌های نو در فرآیند خط‌مشی‌گذاری مثلاً محیط‌زیستی بیشتر فراهم باشد، میزان تأثیر و تغییر در محتوای خط‌مشی‌گذاری نیز بیشتر خواهد بود (Matoufi & Dankoub, 2017; Kolahi, 2021). براساس نتایج پژوهش جاری، گروداران متعددی همچون بازیگران جهانی (بین‌المللی) محیط‌زیستی، بازیگران فرانهادی محیط‌زیستی، بازیگران تقنینی محیط‌زیستی، بازیگران اجرایی محیط‌زیستی، بازیگران قضایی محیط‌زیستی و بازیگران مستقل محیط‌زیستی، بر تدوین خط‌مشی‌های محیط‌زیستی به منظور حل معضلات محیط‌زیستی مؤثرند. نظر به بحران‌های کنونی محیط‌زیستی کشور، حضور فعال‌تر گروداران به‌ویژه کلیدی، همچون بازیگران مستقل محیط‌زیستی و بازیگران جهانی می‌تواند در کاهش این بحران‌ها مؤثر باشد.

مضمون اصلی فرایند تدوین: مطابق یافته‌های پژوهش فرآیند تدوین خط‌مشی‌های محیط‌زیستی کشور در دو دسته زیر قابل تفکیک است:

- فرآیند بالا به پایین: رهبری ◉ سیاست‌های کلی حاکم بر برنامه‌های توسعه ◉ مجمع تشخیص مصلحت نظام ◉ مجلس شورای اسلامی ◉ کمیسیون تلفیق برنامه ◉ تدوین و مشروعیت‌بخشی برنامه توسعه ◉ انعکاس برنامه‌های پنج ساله توسعه در قانون بودجه سالیانه و سایر قوانین مرتبط.
- فرآیند پایین به بالا: مردم، جوامع محلی و متخصصان ◉ سازمان حفاظت محیط‌زیست ◉ کمیسیون امور زیربنایی دولت و یا کمیسیون کشاورزی مجلس شورای اسلامی ◉ مجلس شورای اسلامی ◉ شورای نگهبان (و در صورت اختلاف، مجمع تشخیص مصلحت نظام) ◉ قوه مجریه.

هر چند ممکن است هر دو فرآیند تدوین اکنون به صورت همزمان در حال انجام باشند، ولی فرآیند پایین به بالا، عملاً بسیار کند یا ناقص صورت می‌گیرد.

حل بحران‌های محیط‌زیستی کشور مستلزم آن است که رویکرد کل‌نگرانه در تدوین خط‌مشی‌های محیط‌زیستی اتخاذ شود. حل مسائل محیط‌زیستی بدون توجه به عوامل

^۱ Holistic Management

منابع

1. **Amini, A., Abedi, M., Nesari, E., Daryadel, E., Kolahi, M., Mianabadi, H. and Fisher, J., 2023.** The Paris Agreement's Approach Toward Climate Change Loss and Damage. *World Affairs*, 186(1), pp.46-80.
 2. **Birkland, T.A., 2019.** An introduction to the policy process: Theories, concepts, and models of public policy making. Routledge.
 3. **Braun, V. and Clarke, V., 2023.** Is thematic analysis used well in health psychology? A critical review of published research, with recommendations for quality practice and reporting. *Health Psychology Review*, 17(4), pp.695-718.
 4. **Dixon, R. and Landau, D.E., 2021.** Abusive Constitutional Borrowing: legal globalization and the subversion of liberal democracy. Oxford University Press.
 5. **EPI, 2024.** Environmental Performance Index 2024. Yale University.
 6. **Gholamhosein Ghoochani, S., Hatami Yazd, A. and Kolahi, M., 2023.** Wetlands Conservation Through CEPA Program, a Case Study of Hashilan Wetland in Kermanshah. *Environmental Education and Sustainable Development*, 11(3), pp.159-174. (In Persian with English Abstract).
 7. **Howlett, M., 2019.** Designing public policies: Principles and instruments. Routledge.
 8. **Jahanishakib, F., Erfani, M. and Yusefi Rubiat, E., 2020.** Explanation of Effective Drivers in Environmental Management of South Khorasan Province Using Structural Analysis. *The Journal of Spatial Planning*, 24(1), pp.109-127. (In Persian with English Abstract).
 9. **Kahrobaei, A., Kolahi, M. and Anabestani, A., 2022.** Impact of Socio-economic factors on the Success of Rangeland Management Plans at Baharkish Watershed of Quchan County. *Journal of Geographical Studies of Mountainous Areas*, 3(11), pp.189-206. (In Persian with English Abstract).
 10. **Kermani, B.M.M., Mirzaei, H., Kolahi, M. and Kermani, M., 2023.** Sociological Explanation of Factors Affecting Households Energy Consumption in Iran. *Journal of Electrical Electronics Engineering*, 2(3), 249-258. <https://dx.doi.org/10.33140/JEEE>
- اجتماعی، سیاسی، حقوقی و نهادی، با چالش و شکل جدی مواجه خواهد شد. مشارکت فعال و همکاری تشکل‌های مردمی، نهادهای غیردولتی، شهروندان و بهره‌برداران محلی در تدوین خط‌مشی‌گذاری محیط‌زیستی، می‌تواند به حل معضلات محیط‌زیستی کمک شایانی کند. از طرفی، ساختاربندهای جدید در زمینه ارتقای جایگاه حاکمیت محیط‌زیست و نیز بهبود ظرفیت هماهنگی نهادی در تدوین خط‌مشی‌های محیط‌زیستی الزامی است. در ضمن، بازنگری و بازبینی سیاست‌گذاری نظام حقوقی در حوزه محیط‌زیست حیاتی است. همچنین بهبود وضعیت شاخص‌های عملکرد محیط‌زیستی، با نگاهی جامع‌تر در مرحله تدوین، نیازمند اتخاذ سیاست پائین به بالا از طریق فراهم‌سازی فرصت مشارکت همه‌گرواران همچون جوامع محلی، جوامع مدنی و رسانه‌ها و همچنین سیاست بالا به پائین از طریق بازیگرانی همچون قوه مقننه، اجرائی، قضائیه و بازیگران بین‌المللی است. دیگر راهکارها جهت رفع مسائل و مشکلات محیط‌زیست کشور شامل حمایت از پژوهش‌های علمی، ایجاد و دسترسی همگان به پایگاه‌های داده‌ها و اطلاعات، نگرش آمایش سرزمینی به مداخلات توسعه‌ای به هنگام تدوین برنامه‌ریزی برای منابع آبی، تقویت و نقش جوامع محلی و بومی و سازمان‌های مردم‌نهاد در تدوین و اجرای سیاست‌های محیط‌زیستی و ترویج فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست، اصلاح، بازنگری و به‌روزرسانی قوانین و مقررات و سامانه‌های نظارت محیط‌زیستی کشور، ارزش‌گذاری اقتصادی خسارت‌های محیط‌زیستی، اتخاذ سیاست‌های کلان جهت یکپارچگی و هماهنگ‌سازی ابعاد اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیک توسعه پایدار، اتخاذ راهبردها و رویکردهای لازم جهت دستیابی به رشد اقتصادی سبز، و ایجاد رویکرد فرابخشی جهت مدیریت یکپارچه سرزمین است. در نهایت این‌که، کیفیت، تصادفی نیست. باید برای کیفیت، هزینه کرد. پس اگر کیفیت محیط‌زیستی مدنظر است باید هزینه‌های متعددی همچون هزینه‌های فردی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، حقوقی، نهادی، اداری، اجرایی، قضایی، مالی، آموزشی و پژوهشی را بپردازیم. البته این‌ها هزینه نیستند، بلکه نوعی سرمایه‌گذاری هستند.

- Model for Environmental Policies in Iran. *Social Science Quarterly*, 12(40), pp.31-58. (In Persian with English Abstract).
23. **Matoufi, A. and Dankoub, M., 2017.** Prioritizing the effective factors on environmental policy formulation in Iran using ANP method. *Parliament and Strategy Journal*, 24, pp. 125-156 (In Persian with English Abstract).
 24. **Mianabadi, A., Davary, K., Kolahi, M. and Fisher, J., 2022.** Water/climate nexus environmental rural-urban migration and coping strategies. *Journal of Environmental Planning and Management*, 65(5), pp.852-876.
 25. **Mianabadi, A., Davary, K., Mianabadi, H., Kolahi, M. and Mostert, E., 2023.** Toward the development of a conceptual framework for the complex interaction between environmental changes and rural-urban migration. *Frontiers in Water*, 5, 1142307.
 26. **Mohammadabadi, F. and Kolahi, M., 2022.** Factors affecting people's engagement in the implemented natural resources plans at Khorasan Razavi Province. *Journal of Range and Watershed Management*, 74(4), pp.821-835. (In Persian with English Abstract).
 27. **Nowell, L.S., Norris, J.M., White, D.E. and Moules, N.J., 2017.** Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria. *International journal of qualitative methods*, 16(1), p.1609406917733847.
 28. **Paieste, M., Kolahi, M. and Omranian Khorasani, H., 2022.** Promoting natural resource management with an emphasis on good governance. *Rangeland*, 16(1), pp.140-157. (In Persian with English Abstract).
 29. **Pirali Zefrehei, A.R., Kolahi, M. and Fisher, J., 2022.** Ecological-environmental challenges and restoration of aquatic ecosystems of the Middle-Eastern. *Scientific Reports*, 12(1), p.17229.
 30. **PourAsghar Sangachin, F., 2019.** Environmental Policy Making. *Environmental Encyclopedia*, 1(1), pp.1-4. (In Persian with English Abstract).
 31. **Pourbafrani, H. and Hemati, M., 2016.** A Critique on Iranian Criminal Policy towards Environmental Crimes. *Parliament and Strategy Journal*, 23, pp. 349-373. (In Persian with English Abstract).
 32. **Ramezani Ghavam Abadi, M. and Khashtabeh, R., Akbari, M., Kolahi, M. and Talebanfard, A., 2021.** Assessing the effects of desertification control projects using socio-economic indicators in the arid regions of eastern Iran. *Environment, Development and Sustainability*, 23(7), pp.10455-10469.
 12. **Kiger, M.E. and Varpio, L., 2020.** Thematic analysis of qualitative data: AMEE Guide No. 131. *Medical teacher*, 42(8), pp.846-854.
 13. **King, N., 2012.** Doing template analysis. *Qualitative organizational research: Core methods and current challenges*, 26, p.426.
 14. **Kolahi, M. and AzimiSeginSara, R., 2023.** Socio-environmental responsibility in Iranian universities: A multidimensional perspective. *Environmental Conservation*, 50(4), pp.267-274.
 15. **Kolahi, M., 2020.** Administrative organizational structures towards general environmental policies. *Quarterly Journal of the Macro and Strategic Policies*, 8(31), pp.510-534. (In Persian with English Abstract).
 16. **Kolahi, M., 2021.** Natural resources stakeholders. *Journal of Water and Sustainable Development*, 8(1), pp. 19-30. (In Persian with English Abstract).
 17. **Kolahi, M., Davary, K. and Omranian Khorasani, H., 2024.** Integrated approach to water resource management in Mashhad Plain, Iran: actor analysis, cognitive mapping, and roadmap development. *Scientific Reports*, 14(1), p.162.
 18. **Kolahi, M., Jannatichenar, M., Davies, K. and Hoffmann, C., 2023.** Legal conflicts among natural resources stakeholders in Iran. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 50(1), 160-179.
 19. **Kolahi, M., Omranian Khorasani, H. and Sharifi, Z., 2023.** Socio-Economic Analysis of the Renovation and Improvement Plan of Urban Texture Surrounding Razavi Holy Shrine. *Physical Social Planning*, 10(2), pp.17-32. (In Persian with English Abstract).
 20. **Lownsdale, W.S., 2001.** The development and validity of the psychological symptoms scan. Northern Illinois University.
 21. **LRPIRI, 2024.** Laws and Regulations Portal of Islamic Republic of Iran. Available at: <https://qavanin.ir/> (Accessed 23 May 2024).
 22. **Mamivand, B., Aminisabeg, Z., Sadeh, E. and Khalaj, M., 2018.** Designing a

- Mohammadi Limaiei, S., Fisher, J. and Rostami Shahraji, T., 2021.** Multiple streams framework and logging policy change in the Hyrcanian forests of Iran. *Australian Forestry*, 84(4), pp.191-199.
37. **Tamassoki, E. and Kolahi, M., 2023.** Conceptual model for ethical roots of environmental crisis. *Journal of Water and Sustainable Development*, 9(4), pp.77-88. (In Persian with English Abstract).
38. **Tamassoki, E., Mohammadi Kangarani, H., Ashtariyan, K., Holisaz, A. and Naderi, F., 2021.** Problemology of Iran's Environmental Policy-making. *Iranian Journal of Public Policy*, 7(2), pp.109-125. (In Persian with English Abstract).
39. **Trowbridge, J., 2022.** A Six-Case Comparative Study to Identify Systems Thinking in Government-Designed Public Health Strategies (Doctoral dissertation, University of Toronto (Canada)).
- Shafighfard, H., 2016.** Sustainable Development and Right to a Healthy Environment: Contradiction or Companionship, *World Politics A Quarterly Journal*, 5(1), pp.241-271. (In Persian with English Abstract).
33. **Ravanbakhsh, M., 2013.** Iran situation in environmental sustainable development. *Environment and Development Journal*, 4(7), pp.73-82. (In Persian with English Abstract).
34. **Rezvanifar, M., 2014.** An introduction to environmental policy in Iran's legal system. Majd Publication, Tehran. (In Persian)
35. **Soleymani, A., Farani, A.Y., Karimi, S., Azadi, H., Nadiri, H. and Scheffran, J., 2021.** Identifying sustainable rural entrepreneurship indicators in the Iranian context. *Journal of Cleaner Production*, 290, p.125186.
36. **Sotoudeh Foumani, B., Kolahi, M.,**

A Model for Environmental Policies Formulation to Achieve Sustainable Development

Alireza Piltan¹, Ali Hamidizadeh^{*2}, Sirous Korahi Moghadam³, Vahid Chenari¹

1- Department of Public Administration, Shoushtar Branch, Islamic Azad University, Shoushtar, Iran

2*- Department of Public Administration, Farabi College, University of Tehran, Tehran, Iran

3- Department of Public Administration, Masjed Soleyman Branch, Islamic Azad University, Masjed Soleyman, Iran

Abstract

Original Article

Received:
2024.02.24

Accepted:
2024.06.01

Keywords:
Institutional
Capacity,
Sustainable
Development,
Environmental
Policy,
Theme,
Analysis

Introduction: The decline in environmental quality has raised public concern about environmental issues. Even in the greenest countries, policymakers face the significant challenge of understanding why environmental policies are often ineffective in addressing these problems. According to the 2024 Global Environmental Performance Index, Iran ranks 133rd out of 180 countries, reflecting a poor global standing and numerous environmental crises, including ecosystem conversion, biodiversity loss, increasing dust storms, drying wetlands and lakes, water resource depletion, land subsidence, and air and soil pollution. Contributing factors include a lack of robust development plans, ineffective environmental policies, outdated laws and regulations, and inadequate coordination among agencies and organizations. These issues underscore the urgent need for effective environmental policymaking to address the growing crises. This study, recognizing the importance of the formulation stage in public policymaking, proposes a model for developing environmental policies in Iran to address these challenges and reduce environmental pollution.

Materials and Methods: This study employed a qualitative research approach, incorporating both library and field research methods for data collection. Data were gathered through note-taking and expert interviews. The analysis was conducted using a thematic analysis strategy, chosen for its ability to extract meaningful insights from qualitative data, such as interview transcripts. The coding and thematic analysis process followed a comprehensive, step-by-step approach. Using purposive sampling, the research team interviewed 13 experts, including university professors, environmental researchers, executives from the Environmental Protection Organization, and managers involved in environmental policymaking. The interviews continued until thematic saturation was achieved, indicating no

new themes or concepts were emerging. To ensure reliability, the test-retest reliability index was applied to the coding of the interviews. In this approach, a few randomly selected interviews were coded and then re-coded after a certain period to compare the consistency of the codes. This technique helped verify the reliability of the thematic analysis process.

Results: The study results indicate that a model for formulating environmental policies to achieve sustainable development comprises eight key themes: economic factors, social factors, environmental factors, political factors, legal requirements, institutional capacity, key stakeholders in policy formulation, and the process of formulating environmental policies. Each theme plays a crucial role in policy development. Addressing environmental issues without a collective approach to these themes is likely to be ineffective. A fragmented approach to implementing these themes can lead to disruptions in development and significant harm to environmental resources. The results emphasize the need for a comprehensive approach that considers all these factors to effectively address environmental challenges and work toward sustainable development.

Discussion: To effectively tackle environmental crises, a holistic approach must be embraced in environmental policy formulation. Social, political, legal, and institutional factors must be carefully considered to avoid severe challenges and complications. Active participation from community organizations, NGOs, citizens, and local stakeholders in policymaking can play a significant role in resolving environmental issues. This requires not only the restructuring of institutional frameworks to strengthen environmental governance but also a review of existing legal systems to ensure they are conducive to effective policymaking. It also highlights the importance of combining bottom-up and top-down policies to improve environmental performance indicators. Bottom-up opportunities from local communities and civil society, along with top-down engagement from legislative, executive, and judicial branches, are critical to shaping effective policies.